

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อประกอบพิธีฮัจย์ในประเทศไทย

Tourism Management for Hajj Pilgrimage in Thailand

มาโนช พรหมปัญญา
มหาวิทยาลัยสยาม

บทคัดย่อ

ฮัจย์คือการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อจาริกแสวงบุญตามหลักศาสนาอิสลาม ณ เมืองมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบียและถือเป็นกิจกรรมปฏิบัติพร้อมกันในกลุ่มมุสลิมทั่วทั้งโลก ฮัจย์ถือเป็นหลักการปฏิบัติศาสนกิจสำคัญหนึ่งในห้าประการและถือเป็นหน้าที่พึงกระทำอย่างน้อยสักครั้งหนึ่งในชีวิตของการเป็นมุสลิม ฮัจย์จึงเสมือนการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในมวลมุสลิมชนและความมอบน้อมแก่อัลลอฮ์ผู้เป็นเจ้านิ่งการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อประกอบพิธีฮัจย์ในประเทศไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ต่างตระหนักในปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่างมิได้นิ่งนอนใจและให้ความสำคัญยิ่ง ทั้งการบัญญัติกฎหมาย องค์กร หน่วยงาน ให้บริการและประสานงานกับองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและต่างประเทศ ผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวไทยเพื่อประกอบกิจการฮัจย์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างศุภญาจและรัฐบาลไทยอย่างถูกต้องและสวัสดิภาพตลอดการเดินทาง

คำสำคัญ : ฮัจย์ การท่องเที่ยวเพื่อแสวงบุญ การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ABSTRACT

The Hajj is an Islamic pilgrimage to Mecca and the largest gathering of Muslim people in the world every year. It is one of the five pillars of Islam, and a religious duty which must be carried out by every able-bodied Muslim who can afford to do so at least once in his or her lifetime. The Hajj is a demonstration of the solidarity of the Muslim people, and their submission to God (Allah). In addition to, tourism management for Hajj Pilgrimage in Thailand since now and then, have ever recognized in numerous obstacles and limited. Thai Government is proactive and not phlegmatic to announce laws, established many organizations, units for serve and integrate between internal and external. The entrepreneur of Thai tour operators for Hajj pilgrimage are the success key component for well being and bon voyage of all.

KEYWORDS : Hajj, Pilgrimage, Tourism Management.

สถิติจำนวนสุญญาหรือมุสลิมผู้แสวงบุญเพื่อประกอบกิจการฮัจย์ ณ มหานครมักกะฮ์และเมืองมะดีนะห์นับแต่ปี พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) จำนวน 58,584 คน ถึง ปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ.2012) จำนวน 1,712,962 คน เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 2,824 และในปี พ.ศ. 2556 (ค.ศ. 2013) จำนวน 2,016,573คน โดยมีสุญญาจากประเทศไทยจำนวน 10,400 คนที่ได้รับสิทธิให้เข้าร่วมตามระบบโควตารัฐบาลซาอุดีอาระเบียเฉยเช่นเดียวกับนานาประเทศ สะท้อนถึงพลวัตในพัฒนาการของการบริหารจัดการการประกอบกิจการฮัจย์ที่ทุกประเทศต่างน้อมรับและร่วมปฏิบัติเพื่อแสวงหาสันติอย่างเท่าเทียม เป็นธรรมและมีภราดรภาพดังที่ซาฮิ บุการี (Sahih Bukhari) นักวิชาการอิสลามศึกษาแห่ง Harvard University’s John F. Kennedy School of Government เรื่อง Estimating the Impact of the Hajj: Religion and Tolerance in Islam’s Global Gathering และเปิดประเด็นการศึกษาที่สำคัญของการบริหารกิจการฮัจย์ท่ามกลางความท้าทายและความเปลี่ยนแปลงบนกระแสโลกาภิวัตน์ อันเป็นที่มาของบทความเรื่องนี้ที่กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายการบริหารจัดการกิจการฮัจย์ในประเทศไทยต่อไป

ศาสนาอิสลามและการประกอบพิธีฮัจย์

“อิสลาม” เป็นภาษาอาหรับ แปลว่า การยอมจำนน การปฏิบัติตาม และการนอบน้อมเมื่อนำคำว่า “อิสลาม” มาเป็นชื่อของศาสนาจึงมีความหมายว่าเป็นศาสนาแห่งการยอมจำนนต่อพระเจ้า คือ “อัลลอฮ์” (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554) ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสุดท้ายที่ถูกประทานลงมาจากชั้นฟ้าด้วยความพอพระทัยของอัลลอฮ์ ที่มอบให้แก่มวลมนุษยชาติพระองค์ทรงส่งท่านศาสดามูฮัมมัด บุตรอับดุลลอฮ์ มาเป็นความเมตตาแก่ชาวโลกทั้งหลาย เพื่อยืนยันความเป็นเอกะของพระองค์ นำมวลมนุษย์ออกจากความมืดสู่แสงสว่าง พร้อมทั้งยอมจำนนต่อพระประสงค์ของพระองค์ด้วยความพอใจและสมัครใจ ปฏิบัติตามคำบัญชาใช้ของพระองค์และออกห่างไกลจากคำสั่งห้ามของพระองค์ พร้อมทั้งยึดมั่นในจริยธรรมอันสูงส่งทางอิสลาม โดยการปฏิบัติศาสนกิจตามหลักการอิสลาม 5 ประการ และหลักศรัทธาอีก 6 ประการ เพื่อให้เกิดคุณธรรมในจิตสำนึก อันจะนำมาซึ่งการเกื้อกูลกันในสังคม

“มุสลิม” เป็นคำภาษาอาหรับเช่นกัน หมายถึง ผู้ที่นอบน้อมและยอมจำนนต่อข้อบัญญัติของอัลลอฮ์ และหมายถึงผู้ที่ยอมรับนับถือศาสนาอิสลามที่ถูกกำหนดมาจากพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกซึ่งมีพระนามว่า อัลลอฮ์ ดังนั้นอิสลามจึงเริ่มต้นตั้งแต่มีมนุษย์คนแรกในโลกนี้คือ อาดัม ซึ่งพระองค์ทรงสร้างขึ้นมาจากดิน และสร้างคูครองของเขาคือ เฮวาอ์ จากกระดูกซี่โครงด้านซ้ายของเขาและทั้งสองได้ก่อให้เกิดเผ่าพันธุ์มนุษย์เป็นก๊กเป็นเหล่า จวบจนโลกพบกับจุดจบ ในทุกยุคทุกสมัยอัลลอฮ์ได้แต่งตั้งศาสนทูตของพระองค์ เพื่อทำหน้าที่สั่งสอนผู้คนให้รู้จักพระเจ้าที่แท้จริง และปฏิบัติตามข้อบัญญัติของพระองค์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์อังกูรอาน จนกระทั่งถึงยุคของศาสดามูฮัมมัด คืออลัลลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม ท่านได้เผยแพร่วินัยบัญญัติจากอัลลอฮ์โดยใช้ชื่อว่า อิสลาม หรือศาสนาอิสลาม ดังนั้นผู้คนทั้งหลายจึงมักเข้าใจว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ เมื่อ 1,400 กว่าปีที่ผ่านมา

อิสลามเป็นคำสอนที่อัลลอฮ์ได้กำหนดให้แก่มวลมนุษยชาติในโลกนี้ ไม่ใช่คำสอนที่ถูกกำหนดมาเพื่อเฉพาะกลุ่มชนชาวอาหรับเท่านั้น เพียงแต่ศาสนาอิสลามคืออลัลลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม เป็นชาวอาหรับจึงเริ่มเผยแพร่จากถิ่นที่อยู่ของท่านและได้ขยายออกสู่ดินแดนต่าง ๆ ของโลก รวมถึงประเทศไทยด้วยเช่นกัน

การประกอบพิธีฮัจย์

การประกอบพิธีฮัจย์ เป็นหลักการหนึ่งของรูกุนอิสลาม เนื่องด้วยวาทกรรมอันทรงอำนาจและมุสลิมทุกนามถือปฏิบัติโดยมิได้ละเว้น ตามที่ อัลลอฮ์ตอาลา ได้ตรัสไว้ในคัมภีร์ อัลกุรอาน ซูเราะฮ์ อาลิอิมรอน อายะฮ์ที่ 97 ความว่า : “...เป็นสิทธิ์ของอัลลอฮ์ที่จะบังคับมวลมนุษยชาติให้ประกอบพิธีฮัจย์ ณ ไบตุลเลาะห์เฉพาะผู้ที่มีความสามารถเดินทางใดและผู้ใดทรยศ แน่นอนพระองค์อัลลอฮ์ไม่ต้องพึงพาผู้ใดในสากลโลก...”

“...เล่าจากอิบนุอุมร์ (ร.ค.) ว่าแท้จริงท่านรอซูลุลเลาะห์ (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า อิสลามถูกสร้างอยู่บนหลัก 5 ประการ คือ การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และแท้จริงมุฮัมมัดเป็นทูตประกาศศาสนาของอัลลอฮ์ ต้องดำรงละหมาด จ่ายซะกาต ประกอบพิธีฮัจย์และถือศีลอดในเดือนรอมฎอน...”

รายงานโดยนุคอรีและมุสลิม

ท่านนะวะวีย์ได้กล่าวว่า “ฮัจย์มับูร” คือ พิธีฮัจย์ที่ผู้ประกอบพิธีไม่ได้ทำความชั่วใด

“...เล่าจากอิบนุอุมร์ได้กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้ยินร่อซูลุลเลาะห์ (ซ.ล.) กล่าวว่า ผู้ใดได้ประกอบพิธีฮัจย์โดยเขาไม่ได้พูดคำหยาบ และไม่ได้ทำความชั่ว เขาก็ได้กลับไปสู่สภาพเหมือนวันที่มารดาของเขาได้คลอดเขาออกมา...”

รายงานโดยนุคอรีและมุสลิม

“...เล่าจากอิบนุอุมร์ว่า แท้จริงท่านรอซูลุลเลาะห์ (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า อุมเราะห์ครั้งหนึ่ง ถึงอุมเราะห์อีกครั้งหนึ่ง เป็นการลบล้างบาป ช่วงที่อยู่ระหว่างอุมเราะห์ทั้งสองครั้งนั้น และฮัจย์ที่ดี (ฮัจย์มับูร) นั้นไม่มีสิ่งใดตอบแทนนอกจากสวรรค์...”

รายงานโดยนุคอรีและมุสลิม

จากวาทกรรมดังกล่าว “สำหรับผู้ที่มีความสามารถเดินทางไปได้” หมายถึงว่า มุสลิมที่มีสุขภาพแข็งแรง สติปัญญาสมบูรณ์ มีทรัพย์สินเพียงพอในการใช้จ่ายโดยมิต้องเป็นหนี้สินและเดือดร้อนบุคคลที่ต้องรับผิดชอบ และเส้นทางที่จะเดินทางไปจะต้องปลอดภัย ดังนั้น การนำที่ดินและทรัพย์สินไปจำหน่าย นำหรือขาย เพื่อนำไปประกอบพิธีฮัจย์ โดยกลับมาแล้วไม่มีที่ทำกิน หรือเป็นเหตุที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ลูกหลาน จึงเป็นการกระทำที่ผิดศาสนบัญญัติ เช่นเดียวกับคนที่มีความสามารถพร้อมแต่ไม่ยอมไปเพราะเสียดายทรัพย์สินจะพร่องไป และถ้าหากไม่มีความสามารถด้านทรัพย์สิน และสุขภาพ ก็ไม่มีความผิดอย่างไร เพราะตกอยู่ในเหตุของการด้อยความสามารถ ดังนั้นมุสลิมผู้ประสงค์ใคร่เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ต่างก็ต้องอดออมมัธยัสถ์ มุ่งทำงานด้วยความสุจริตและประพฤติตนตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดทั้งกาย วาจา ใจ

การทำฮัจย์เป็นอิบาเดาะห์หลักต่ออัลลอฮ์ซึ่งมีเป้าหมายในการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ผู้ที่เดินทางไปประกอบ พิธีฮัจย์ต้องใช้ความอดุสาหะ เสียดสละทั้งกำลังกาย ทรัพย์สิน กำลังสติปัญญาและมีความสามารถอดทนต่อความยากลำบาก และมีความสามารถที่จะไปได้ โดยไม่ต้องกู้หนี้ ยืมสินของบุคคลอื่น

ด้วยอำนาจแห่งวาทกรรม ยิ่งเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดแรงบันดาลใจแก่มุสลิมทั่วโลกดังปรากฏว่า “...อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงตระเตรียมเสบียงเถิด แท้จริงเสบียงที่ดียิ่งนั้นคือเสบียงแห่ง

การยำเกรง...” อัลบากอุมเราะห์อายุที่ 197 ฉะนั้นการเดินทางสู่พิสัยจึงไม่ใช่เจตนารมณ์ของการเดินทางเพื่อหาความสุข ความสำราญ ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ยังกำชับว่า “ฮัจย์ต้องเอาแบบอย่างจากฉัน” จึงเป็นที่มาแห่งการประพุดิตนตามหลัก 5 ประการอันได้แก่ การปฏิญาณตน การละหมาด การถือศีลอด และการจ่ายซะกาตของมุสลิมทั่วโลก รวมถึงการประกอบพิสัยด้วยเช่นกัน

การประกอบพิสัยและอุมเราะห์มี 3 วิธี

1. อิฟรูด คือ ทำพิสัยก่อนทำอุมเราะห์ หลังจากเสร็จพิสัยแล้ว ออกไปจากแผ่นดินชะลาแลฮ์หรืออุมเราะห์เข้ามาและทำงานเสร็จพิสัยอุมเราะห์ ในปีเดียวกันกับปีที่ทำฮัจย์ วิธีอิฟรูดนี้เป็นวิธีที่ดีกว่าวิธีตะมัดตุอ์ หรือวิธีกิรอนโดยไม่ต้องเสียดัมตามมัซฮับซาฟีอี
2. ตะมัดตุอ์ คือ ทำพิสัยอุมเราะห์ในช่วงเวลาฮัจย์ เมื่อเสร็จอุมเราะห์แล้วก็ทำพิสัยในปีเดียวกัน วิธีตะมัดตุอ์ ดีกว่าวิธีกิรอนแต่ต้องเสียดัม
3. กิรอน คือ ทำฮัจย์และอุมเราะห์พร้อมกันในช่วงเวลาฮัจย์หรือเนียตทำอุมเราะห์ แล้วเอาพิสัยเข้ามาก่อนลงมือทำอุมเราะห์ จากนั้นก็ทำพิสัยจนแล้วเสร็จ ทั้ง 2 รูปนี้ผู้ปฏิบัติจะได้ฮัจย์และอุมเราะห์ในคราวเดียวกัน เพราะพิสัยได้ครอบคลุมถึงพิสัยอุมเราะห์อยู่แล้ว แต่ต้องเสียดัมหรือการปรับ

องค์ประกอบสำคัญหรือ รุกนของฮัจย์มี 6 ประการ

1. เอียะห์รอม คือ การตั้งเจตนาทำพิสัย โดยตั้งเจตนา (เนียต) ดังนี้ “ข้าพเจ้าตั้งเจตนาทำฮัจย์และครองตัวไม่ละเมิดสิ่งต้องห้ามด้วยการทำฮัจย์ เพื่ออัลลอฮ์ตาอาลา”
2. วูฟ คือ การไปปรากฏตัว ณ หูอะรอฟะห์ ในช่วงเวลาตั้งแต่ตะวันคล้อยของวันที่ 9 เดือนซุลฮิจะห์ ที่เรียกว่า เชือด (เพราะมีการเชือดสัตว์ กุรบาน มาก)
3. ตอวาฟ คือ การเวียนรอบไบตุลละฮ์ 7 รอบ เริ่มเข้าเวลาตอวาฟตั้งแต่ต้นเที่ยงคืนของวันที่ 10 เดือนซุลฮิจะห์
4. ซะอ์ (สะเอ) คือ การเดินระหว่างภูเขาซอฟากับภูเขามัรวะห์ 7 เที้ยว โดยเริ่มต้นจากภูเขาซอฟาไปถึงมัรวะห์ นับเป็น 1 เที้ยว และจากมัรวะห์ถึงซอฟา นับเป็นอีก 1 เที้ยว และเที้ยวที่ 7 นั้นต้องสุดลงที่ภูเขามัรวะห์ สำหรับผู้ชาย ควรขึ้นไปเชิงเขาซอฟาและมัรวะห์ สูงประมาณ 2 เมตร และควรวิ่งในช่วงระหว่างเสาเขี้ยว 2 ต้นที่เป็นเครื่องหมายสะเอ
5. ทำลายผมออกจากศีรษะ ด้วยวิธีโกนหรือตัด หรือถอนที่ดีควร โกนหมดทั้งศีรษะสำหรับท่านชาย ส่วนท่านหญิงนั้นการตัดผมออกดีกว่าการโกนศีรษะ
6. การเรียบเรียงส่วนใหญ่ของรุกน คือ ต้องเอียะห์รอมก่อนกระทำรุกนอื่นทั้งหมด ต้องวูฟก่อนตอวาฟที่เป็นรุกน และก่อนการทำลายผมออกจากศีรษะ ต้อตอวาฟก่อนสะเอ ถ้ายังไม่ได้สะเอหลังตอวาฟแรกถึง (ตอวาฟกุม)

หมายเหตุ : การทิ้งรุกนฮัจย์ประการหนึ่งประการใด ทำให้พิสัยใช้ไม่ได้

ปัจฉิมโอวาท: พลังแห่งศรัทธา

ก่อนที่จะสิ้นชีวิตมุฮัมมัดศาสนทูตของอัลลอฮ์ได้ทำฮัจย์ครั้งสุดท้ายของท่าน และได้กระทำฮัจย์

ครั้งนี้ ฅ พุงอะรอฟะห์ ท่านได้ให้โอวาทแก่บรรดามุสลิมเป็นครั้งสุดท้ายโดยมีใจความดังนี้

...“ประชากรทั้งหลาย โปรดฟังฉัน เพราะฉันเองไม่อาจทราบได้ว่าต่อไปฉันจะได้พบท่านหรือไม่ ท่านทราบหรือว่าเป็นวันอะไร ถ้าท่านยังไม่ทราบ ฉันจะบอกกับท่านว่า วันนี้เป็นวันแห่งการชุมนุมมนุษยชาติ ซึ่งถือว่าเป็นการรวมมนุษยชาติครั้งสำคัญยิ่ง ท่านทราบหรือไม่ว่าเดือนนี้คือเดือนอะไร เดือนนี้คือเดือนแห่งการประกอบแต่ความดี ท่านทราบหรือไม่ว่า แผ่นดินนี้คือแผ่นดินอะไร ฅ ที่นี้ คือ แผ่นดินหะรอมที่ต้องงดเว้นจากความชั่วทุกประการ ดังนั้นฉันขอบอกกับท่านไว้ด้วยว่า ชีวิตทรัพย์สินและเกียรติของท่าน ท่านจะต้องช่วยกันรักษาไว้ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมเหมือนดังเป็นอยู่ ฅ วันนี้ เดือนนี้ และสถานที่นี้

ขอให้ทุกท่านที่ได้มาร่วมกัน ฅ ที่นี้แจ้งข่าวตามที่ฉันบอกแก่บรรดาผู้ที่มิได้มาร่วมชุมนุม ฅ ที่นี้ว่า วันหนึ่งท่านจะต้องกลับไปหาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของท่าน ซึ่งพระองค์จะเป็นผู้พิพากษา การกระทำของท่านที่ได้กระทำไว้ในโลกนี้ นับแต่วันนี้เป็นต้นไป การให้กู้เพื่อหาดอกเบี้ยจะต้องยุติลงโดยสิ้นเชิง การแก้แค้นเพราะความพยาบาท การฆ่ากันก็ต้องยุติลงด้วยเช่นกัน โปรดจำไว้ให้มั่นว่า ประชากรของฉันนั้น บुरุษเป็นผู้มีสิทธิ์เหนือสตรี และสตรีก็มีสิทธิ์เหนือบुरุษ สตรีคือหลักประกันที่พระเจ้าทรงมอบให้อยู่ในความดูแลของท่าน ดังนั้นท่านจะต้องให้ความเป็นธรรมและปราณีแก่เธอ ทาสของท่านต้องระวังให้อาหารเขาเหมือนอย่างที่ท่านใช้บริโภคเอง จงให้อาหารแก่เขาเช่นเดียวกับท่านใช้อยู่

ประชากรที่รัก โปรดสดับตรับฟังสิ่งที่ฉันเตือนและจงตรึกตรองดูในคำพูดของฉันที่ฉันได้ให้ไป ฉันจะจากไปโดยทิ้งไว้ซึ่งคัมภีร์ของพระเจ้าและซุนนะห์ของฉัน ถ้าหากท่านปฏิบัติตามทั้งสองประการนี้แล้ว ท่านจะไม่มีวันหลงทางเลย

ประชากรที่รักทั้งหลาย จงจำคำพูดของฉันให้ดี มุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน มีสิทธิและหน้าที่ทัดเทียมกัน ท่านทั้งหลายเป็นเครือญาติกันหมด จะไม่มีอะไรเป็นของมุสลิมคนหนึ่ง โดยถูกต้องนอกจากเจ้าของจะได้มอบด้วยความเต็มใจ อย่าให้ใครในหมู่พวกท่าน ข่มขู่ทาสบริวาร หรือลิดรอนสิทธิของเขาด้วยความไม่ชอบธรรม”...

ในปีหนึ่ง ๆ มุสลิมจากทั่วโลกประมาณ 3 ล้านกว่าคนจะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์พร้อมกัน 1 ครั้งระยะเวลาที่ไปอาจจะไปแค่ประกอบพิธีฮัจญ์ แล้วกลับเลย ส่วนมากจะไปที่เมืองมะดีนะห์ เพื่อไปละหมาดที่มัสยิดนาบาวี (Masjid Nabawi) ก่อน แล้วเข้ามานครมกกะฮุหรือไปมานครมกกะฮุเพื่อประกอบพิธีฮัจญ์แล้วกลับมาที่มะดีนะห์ และมีการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การประกอบพิธีฮัจญ์ในแต่ละครั้ง ผู้แสวงบุญหรือสุญญาจจำเป็นต้องไปอยู่มะดีนะห์ 1 อาทิตย์ อยู่มานครมกกะฮุ 2-3 อาทิตย์ หรือ ไปอยู่มานครมกกะฮุ 2 อาทิตย์รวมประกอบพิธีฮัจญ์ และมาที่มะดีนะห์อีก 1 อาทิตย์ ถึงจะเดินทางกลับได้ รวมการประกอบพิธีฮัจญ์ใช้เวลาโดยประมาณ 40 วัน

จึงอาจกล่าวได้ว่า การประกอบกิจการฮัจญ์อันสมบูรณ์พร้อมตลอดระยะเวลาที่กำหนดได้นั้น พฤติกรรมของผู้แสวงบุญหรือสุญญาจจำเป็นต้องเดินทางและประพฤติตนตามกำหนดโดยเคร่งครัด ดังนั้น การสร้างความพึงพอใจในบริการการเดินทาง ที่พัก อาหาร เครื่องแต่งกาย รวมถึงอำนวยความสะดวกทุกขั้นตอนตลอดการประกอบพิธีฮัจญ์จึงเป็นความท้าทายให้บริษัทนำเที่ยวไทยเพื่อการประกอบกิจการฮัจญ์ทุกขณะตลอดการเวลาในการให้บริการ

การบริหารจัดการกิจการฮัจย์ในประเทศไทย

“ฮัจย์” เป็นศาสนกิจของศาสนาอิสลามที่กำหนดให้มุสลิมที่มีความพร้อมเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต จากข้อมูลปี 2555 จำนวนสูงญาจที่เดินทางท่องเที่ยวเพื่อประกอบกิจการฮัจย์ทั้งสิ้น 3,161,573 คน และในปี 2556 จำนวน 2,061,573 คน (Royal Embassy of Saudi Arabia, 2014) รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้ตราพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจย์ นับแต่ปี พ.ศ. 2524 องค์กรที่รับผิดชอบตามพระราชบัญญัติดังกล่าวในปัจจุบันคือ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย องค์กรประกอบของคณะกรรมการ ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธาน ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นกรรมการ โดยอธิบดีกรมการศาสนาเป็นกรรมการและเลขานุการ และกรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ของชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามได้รับความสะดวกปลอดภัย และมีหลักประกัน
  2. เพื่อป้องกันการหาผลประโยชน์อันมิชอบจากผู้ไม่หวังดีต่อผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์
  3. เพื่อส่งเสริมการเดินทางให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักศาสนาอิสลาม
  4. เพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างประกอบพิธีฮัจย์ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย
- การส่งเสริมกิจการฮัจย์นั้น รัฐบาลไทยโดยกระทรวงวัฒนธรรมได้พยายามอย่างเต็มความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุนการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ของพี่น้องชาวไทยมุสลิม ตลอดจนการพัฒนาการดำเนินงานกิจการฮัจย์ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ของพี่น้องชาวไทยมุสลิมเป็นไปอย่างเป็นระบบดังเช่นนานาประเทศ และผู้เดินทางได้รับความสะดวกสบายไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ที่ผ่านมาคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยได้ดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ จนทำให้ปัญหาได้คลี่คลายลง สำหรับเรื่องสำคัญ ๆ ที่คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยได้ดำเนินการได้แก่

1. การเจรจาจำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยได้จัดส่งคณะผู้แทนไปเจรจากับจำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ทุกปี ซึ่งที่ผ่านมาประเทศซาอุดีอาระเบีย ได้จัดสรรจำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ให้แก่ประเทศไทย จำนวน 10,400 คนโดยประมาณ (เจ้าหน้าที่และสูงญาจ)

2. การลงทะเบียนผู้ประสงค์จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทยได้มีมติให้มีการลงทะเบียนผ่านระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ผ่านศูนย์ประชาสัมพันธ์ข่าวสารฮัจย์แห่งประเทศไทย (Website www.hajthailand.net) เป็นการลงทะเบียนในลักษณะ First come First serve คือเป็นไปตามลำดับคิวที่ลงทะเบียน เพื่อให้กระบวนการลงทะเบียนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ยุติธรรม สามารถทราบจำนวนผู้ที่ประสงค์จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์จริงได้ล่วงหน้า ทำให้กรมการศาสนาในฐานะสำนักเลขาธิการ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและประเทศซาอุดีอาระเบีย สามารถวางแผนการเตรียมการในด้านต่าง ๆ ได้ล่วงหน้า เพื่อบริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ในแต่ละปี ในการลงทะเบียนเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ให้ผู้ประสงค์จะเดินทางไปแสดง

จำนงกับผู้ประกอบกิจการฮัจย์ที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ตามแบบ สกส.6 และผู้ประกอบกิจการฮัจย์จะเป็นผู้ลงทะเบียนชื่อผู้แสดงความจำนงผ่านระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ดังกล่าวข้างต้น

3. การเดินทางขนส่งผู้แสวงบุญ ในแต่ละปีจะมีปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการของสายการบินที่ขนส่งผู้แสวงบุญ และปัญหาความล่าช้าของเที่ยวบินอยู่เสมอ ดังนั้น เพื่อความสะดวกสบายของผู้แสวงบุญ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีภูมิลำเนาในจังหวัดภาคใต้ คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย จึงมีมติให้มีการจัดเที่ยวบินขนส่งผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์จากภาคใต้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี ในคราวการประชุม เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2548 คือ ให้บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) รับผิดชอบจัดเที่ยวบินขนส่งผู้แสวงบุญจากภาคใต้ในลักษณะเหมาลำไปยังประเทศซาอุดีอาระเบีย สำหรับการขนส่งผู้แสวงบุญจากส่วนกลางให้เดินทางโดยสายการบินปกติ โดยให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์จัดผู้แสวงบุญเดินทางเป็นกลุ่ม ๆ ละ 45-49 คนจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้ผู้แสวงบุญจากภาคใต้ได้รับความสะดวก ได้เดินทางโดยสายการบินที่มีคุณภาพและการเดินทางของผู้แสวงบุญเป็นกลุ่มเป็นระบบ ทำให้เจ้าหน้าที่ทั้งของไทยและฝ่ายซาอุดีอาระเบียสามารถเตรียมการและดูแลอำนวยความสะดวกได้ง่าย

4. การจัดที่พักสำหรับผู้แสวงบุญ ปัญหาเรื่องที่พักสำหรับผู้แสวงบุญถือเป็นเรื่องสำคัญที่ประเทศซาอุดีอาระเบียให้ความสนใจเป็นพิเศษ และมีผลโดยตรงต่อการออกวีซ่าให้แก่ผู้แสวงบุญ รัฐบาลไทยได้พยายามแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด โดยคำนึงถึงความพึงพอใจของผู้แสวงบุญ เพื่อให้ผู้แสวงบุญทุกคนได้ประกอบศาสนกิจอย่างมีความสุข ที่ผ่านมามีคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ได้มีมติให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์เช่าที่พักภายใต้ระบบคณะผู้แทนที่ฮัจย์เพียงระบบเดียว โดยให้ผู้ประกอบการกิจการฮัจย์เป็นผู้ดำเนินการจัดหาที่พักให้กับผู้แสวงบุญในสังกัดตามจำนวนที่ได้ลงทะเบียนและเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย กำหนดและคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย จะแต่งตั้งอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบอาคารที่พักที่ผู้ประกอบกิจการฮัจย์ได้จัดหาไว้ และประธานอนุกรรมการจะเป็นผู้ลงนามในสัญญาเช่าพื้นที่ให้ ทำให้ช่วงที่ผ่านมามีผู้แสวงบุญชาวไทยที่พักอาศัยที่มีคุณภาพ ผู้แสวงบุญได้รับความสะดวกสบาย และการดำเนินการจัดเช่าที่พักเป็นไปตามระเบียบที่ทางการซาอุดีอาระเบียกำหนด

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องหลัก ๆ ที่ทางราชการได้ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ของพี่น้องชาวไทยมุสลิม ซึ่งในรายละเอียดยังมีเรื่องต่าง ๆ อีกมากมายที่ทางราชการไทยได้ดำเนินการเพื่อให้พี่น้องชาวไทยมุสลิมได้รับความสะดวกสบาย สามารถประกอบศาสนกิจตามหลักศาสนา และไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจย์ พ.ศ. 2524

ความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรมการดำเนินการกิจการฮัจย์โดยรัฐบาลไทย ได้แก่ การแต่งตั้งอะมีรุลฮัจย์ หรือหัวหน้าคณะผู้แทนฮัจย์ทางการ โดยอะมีรุลฮัจย์จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนฮัจย์ทางการของประเทศไทย นำชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ณ มหานครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นผู้ควบคุมดูแลและอำนวยความสะดวกแก่ชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นผู้ประสานงานในการปฏิบัติงานของคณะเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเดินทางไปประเทศซาอุดีอาระเบีย รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ซึ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2532 กำหนดว่า “ให้จุฬาราชมนตรีเป็นอะ

มีรัฐฮัจย์ หรือรออิสบาซาคูลฮัจย์ อังรัสมียะห์ (หัวหน้าคณะผู้แทนฮัจย์ทางการ” ในปีใดจุฬาราชมนตรีไม่ประสงค์จะเดินทางไปเป็นอะมีรัฐฮัจย์ ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกบุคคลผู้สมควรเป็นอะมีรัฐฮัจย์ จำนวน 3 คน เพื่อให้จุฬาราชมนตรีนำเสนอชื่อให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาคัดเลือกแต่งตั้งเป็นอะมีรัฐฮัจย์ จำนวน 1 คน”

ในปี พ.ศ. 2554 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2554 ได้พิจารณาแต่งตั้งให้ รองศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ อาลี เป็นอะมีรัฐฮัจย์ หรือ รออิสบาซาคูลฮัจย์ (หัวหน้าคณะผู้แทนทางการ) จนถึงปี พ.ศ. 2556 ก่อนการดำเนินกิจการฮัจย์ทุกปี ทางราชการอุดหนุนระเบียบจะจัดการประชุมเตรียมการฮัจย์กับประเทศไทย คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย จึงได้แต่งตั้งคณะผู้แทนไทยเพื่อเดินทางไปประชุมกับทางคณะกรรมการประเทศซาอุดีอาระเบีย สรุปผลการประชุมได้ดังนี้

1. ฝ่ายไทยได้แจ้งว่า โดยที่ปัจจุบันประชากรมุสลิมของไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้น ประกอบกับเศรษฐกิจดี ฝ่ายไทยจึงขอโควตาของผู้แสวงบุญเพิ่มเติมจากเดิมประมาณ 13,000 คน เป็น 15,000 คน ซึ่งฝ่ายซาอุดีอาระเบียขอให้ฝ่ายไทยมีหนังสือแจ้งจำนวนประชากรมุสลิมของไทยให้กระทรวงฮัจย์ทราบ และกระทรวงฮัจย์จะนำเสนอคณะกรรมการพิจารณา ทั้งนี้ ฝ่ายซาอุดีอาระเบียกล่าวว่า หากประเทศไทยได้รับการจัดสรรจำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์เพิ่มเติม จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เพื่อรองรับจำนวนผู้แสวงบุญที่เพิ่มขึ้นให้เรียบร้อย เช่น การจัดเที่ยวบิน การเช่าที่พัก เป็นต้น

2. ฝ่ายซาอุดีอาระเบียจะจัดสรรจำนวนของคณะผู้แทนฮัจย์ให้ฝ่ายไทย จำนวน 130 คนโดยขอให้ฝ่ายไทยพิจารณาจัดสรรให้แก่ผู้มาปฏิบัติงานจริง ๆ

3. ผู้แสวงบุญชาวไทยทั้งหมดจะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ภายใต้ระบบคณะผู้แทนฮัจย์

4. ฝ่ายซาอุดีอาระเบียขอให้ฝ่ายไทยพิจารณาความเป็นไปได้ในการให้สายการบินไทย ซึ่งเป็นสายการบินแห่งชาติขนส่งผู้แสวงบุญชาวไทยทั้งหมด และขอให้การบินไทยติดต่อกับกรมการบินพลเรือนของซาอุดีอาระเบียเกี่ยวกับตารางเวลาทำการบิน (SLOT) ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ทั้งนี้ ในเทศกาลฮัจย์ปีที่ผ่านมา การขนส่งผู้แสวงบุญของการบินไทยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และฝ่ายซาอุดีอาระเบียมีความพึงพอใจ

5. ฝ่ายซาอุดีอาระเบียแจ้งว่า ผู้แสวงบุญไทยมีสัมภาระน้ำหนักจำนวนมาก และไม่มีผู้รับผิดชอบทำให้การเคลื่อนย้ายในทุก ๆ สถานที่ล่าช้า ทั้งนี้ หากมีสัมภาระจำนวนมาก ผู้ประกอบการหรือผู้แทนฮัจย์จะต้องเช่ารถขนส่งสัมภาระส่วนเกินโดยทันที และหากสัมภาระที่จะขนส่งกลับประเทศไทยมีน้ำหนักเกินจะต้องติดต่อบริษัท CARGO ขนส่งสัมภาระเป็นการล่วงหน้า

6. ผู้แสวงบุญสามารถเดินทางไปเยี่ยมเยือนเมืองเจดดาห์ก่อนการเดินทางกลับได้ 1-2 วันโดยสามารถติดต่อขอใช้บริการ UNITED AGENT OFFICE

7. ห้ามมิให้ติดธงชาติเป็นการถาวร เช่น ธงราวที่สนามบินเมืองเจดดาห์ ยกเว้นธงชาติที่ติดกับเสาธงซึ่งเคลื่อนย้ายได้

8. UNITED AGENT OFFICE ขอขอบคุณคณะผู้แทนฮัจย์ไทยและผู้แทนการบินไทย ที่ปฏิบัติงานที่สนามบินเมืองเจดดาห์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

9. การทำสัญญาเช่าที่พักในปีที่ผ่านมา จะต้องเช่าที่พักที่มีใบอนุญาตเท่านั้น และจะต้องเช่าให้เพียงพอกับจำนวนผู้แสวงบุญ โดยเช่าที่พักให้แล้วเสร็จภายในเดือนชะอ์บาน (31 กรกฎาคม ในทุกปี)

ละทำสัญญาเช่าฉบับกระทรวงให้แล้วเสร็จภายในเดือนธันวาคม (ก่อนสิ้นเดือนสิงหาคมโดยประมาณ)

10. ห้ามมิให้หุงหาอาหารในอาคารที่ไม่มีครัวเป็นการเฉพาะ กรณีสั่งอาหารจากข้างนอกจะต้องทำจากครัวที่ได้รับอนุญาต สำหรับอาคารที่มีครัว ผู้ปรุงอาหารจะต้องผ่านการตรวจสอบสุขภาพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

11. องค์การฯ จะแจ้งว่า การจัดมกตบ (หน่วยบริการภาคสนาม) ผู้แสวงบุญชาวไทยในปี 2554 จัดผู้แสวงบุญมกตบละ 3,000 คน ทั้งนี้ หากประเทศไทยได้รับการจัดสรรผู้แสวงบุญ 15,000 คน องค์การฯ จะจัดมกตบให้ 5 มกตบ

12. ฝ่ายซาอุดีอาระเบียขอให้ผู้ประกอบการฮัจย์รายหนึ่ง ๆ หากต้องเช่าที่พักหลายอาคารให้เช่าในทำเลเดียวกัน เพื่อสะดวกในการติดต่อประสานงาน อำนวยความสะดวก และจัดรถรับส่ง ทั้งนี้ขอให้ฝ่ายไทยจัดแต่ละมกตบดูแลผู้แสวงบุญที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน

13. ฝ่ายไทยขอให้องค์การฯ จัดเต็นท์ที่พักที่มีนาในพื้นที่ยุคใหม่ที่ผ่านมา ซึ่งฝ่ายซาอุดีอาระเบียรับไปพิจารณา

14. หากผู้ประกอบการฮัจย์ไทยประสงค์จะใช้บริการของทางองค์การฯ เช่น การบริการที่นอน หมอน ผ้าห่ม ประสงค์จะใช้บริการแบบ VIP ซึ่งมีอัตราบริการตั้งแต่ 1,450 ريال 1,800 ريال ถึง 6,500 ريال

15. การจัดกลุ่มขบวนเสนาหิมของฝ่ายไทยส่วนใหญ่เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและปลอดภัย ขอให้ฝ่ายไทยได้ถือปฏิบัติตามประกาศของฝ่ายซาอุดีอาระเบีย และดำเนินการให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นในปีต่อ ๆ มา

16. การรอขึ้นรถที่มูซคะลียะห์ไม่อนุญาตให้ผู้แสวงบุญออกมาขึ้นรถนอกกรั้วริมถนน

17. การเดินเท้าจากทุ่งอะรอฟะห์ไปมูซคะลียะห์และมินา จะต้องเดินทางถนนที่จัดไว้ให้เฉพาะสำหรับคนเดินเท่านั้น

18. วันที่ 5 เดือนซุลฮิจยะห์ (ประมาณวันที่ 1 พฤศจิกายน ในทุกปี) เป็นวันสุดท้ายที่อนุญาตให้ผู้แสวงบุญออกเดินทางออกจากเมืองมะดีนะห์ไปยังเมืองมกกะห์ หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ประกอบการฮัจย์

การเดินทางไปประกอบกิจการฮัจย์ในทุกปี ผู้ที่ประสงค์จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์จะต้องไปสมัครกับผู้ประกอบการฮัจย์ที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย เท่านั้น ซึ่งในปี 2556 มีผู้ประกอบการฮัจย์ที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 96 ราย ตามแบบ สกส.6 พร้อมชำระเงินประกันการเดินทางเพื่อเป็นหลักประกันที่จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์จริง และผู้ประกอบการฮัจย์จะต้องดำเนินการดังนี้

1. ผู้ประกอบการฮัจย์จะเป็นผู้ลงทะเบียนชื่อลงในระบบออนไลน์ผ่านศูนย์ประชาสัมพันธ์ข่าวสารฮัจย์แห่งประเทศไทย Website www.hajthailand.net ในวันและเวลาที่กำหนด พร้อมชำระเงินประกันการเดินทางเป็นรายบุคคลครั้งที่ 1 ในอัตรา 12,000 บาทต่อคน โดยการหักบัญชีธนาคารผ่านระบบการลงทะเบียนออนไลน์

2. ผู้ประกอบการฮัจย์ชำระเงินประกันการเดินทางงวดที่ 2 ตามรายชื่อที่ลงทะเบียนในระบบออนไลน์ตามข้อ 1 ในอัตรา 38,000 บาทต่อคน ในวันและเวลาที่กำหนด โดยการโอนเงินเข้าบัญชี

กรมการศาสนา บัญชีเลขที่ 038-1-00880-0 ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย สาขาสถานีขนส่งสายใต้

3. ให้ผู้ประกอบการฮัจย์จัดส่งรายชื่อผู้ประสงค์จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ที่ลงทะเบียนและชำระเงินเรียบร้อยแล้วตามข้อที่ 3 ให้สำนักเลขานุการฯ จำนวน 1 ชุด ภายในวันและเวลาที่กำหนด โดยพิมพ์ออกจากระบบการลงทะเบียน (ประทับตราและลงลายมือชื่อทุกแผ่น) พร้อมเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ จำนวนผู้ประสงค์จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ของผู้ประกอบการฮัจย์แต่ละรายจะได้รับสิทธิการจัดสรรจำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ก็ต่อเมื่อผู้ประกอบการฮัจย์ชำระเงินประกันการเดินทาง จำนวน 50,000 บาทครบถ้วน และจัดส่งเอกสารหลักฐานครบถ้วนภายในกำหนด

จากการลงทะเบียนข้างต้น ปรากฏว่ามีจำนวนผู้ลงทะเบียนตามหลักเกณฑ์รวมทั้งสิ้นในปี 2555 จำนวนถึง 22,743 คน กับผู้ประกอบการฮัจย์ 12,974 คน ยกเลิกการเดินทาง 6,948 คน จึงมีผู้แสวงบุญสำรอง จำนวน 2,821 คน ซึ่งคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ได้มีมติให้นำผู้แสวงบุญในบัญชีสำรองขึ้นทะเบียนเป็นผู้แสวงบุญประจำปี 2556 ทั้งหมด

การจัดกลุ่มเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ว่าด้วยการควบคุมกิจการการรับจัดบริการขนส่งในกิจการฮัจย์ และการจัดบริการอื่นที่เกี่ยวกับกิจการฮัจย์ และการโฆษณาหรือการกระทำกรอื่นใดที่เกี่ยวกับกิจการฮัจย์ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจย์ พ.ศ. 2524 พ.ศ. 2541 ข้อ 15 กำหนดว่า “ผู้รับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบการจัดการจัดบริการขนส่งในกิจการฮัจย์จะต้องจัดให้ผู้ไปประกอบพิธีฮัจย์เดินทางเป็นกลุ่ม รวมแล้วกลุ่มละไม่เกินห้าสิบคน โดยมีผู้นำกลุ่มหนึ่งคน และผู้ให้คำแนะนำในการประกอบพิธีฮัจย์หนึ่งคน...” ประกอบกับการประชุมเจรจาเตรียมการฮัจย์กับหน่วยงานของทางการซาอุดีอาระเบีย ฝ่ายซาอุดีอาระเบียได้ให้ข้อสังเกตว่า “ผู้แสวงบุญชาวไทยใช้เวลาที่สนามบินในประเทศซาอุดีอาระเบียนาน ก่อนจะขึ้นรถไปยังเมืองมะดีนะห์หรือเมืองมักกะห์ จึงขอให้ฝ่ายไทยจัดกลุ่มผู้แสวงบุญรวมทั้งสัมภาระมาจากประเทศไทย” โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่เทศกาลฮัจย์ 2553 (ฮ.ศ. 1431)

ในเทศกาลฮัจย์ในทุกปี เพื่อให้การเดินทางของผู้แสวงบุญชาวไทยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย จึงกำหนดให้ผู้ประกอบการฮัจย์ถือปฏิบัติในเรื่องการจัดกลุ่มผู้แสวงบุญกลุ่มละ 45-49 คน โดยกรมการศาสนาได้จัดพิมพ์สติ๊กเกอร์สี สำหรับติดที่หนังสือเดินทางของผู้แสวงบุญ และบัตรสัมภาระ (TAG) สำหรับติดที่สัมภาระของผู้แสวงบุญ โดยแต่ละกลุ่มผู้แสวงบุญจะต้องมีสติ๊กเกอร์สี และบัตรสัมภาระ (TAG) เป็นสีเดียวกัน

จากมาตรการของคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ในเรื่องการจัดกรกลุ่มดังกล่าวทำให้ภาพรวมผู้แสวงบุญชาวไทยเดินทางค่อนข้างเป็นระบบ สามารถออกเดินทางจากท่าอากาศยานประเทศซาอุดีอาระเบียไปยังเมืองมะดีนะห์และเมืองมักกะห์ได้อย่างรวดเร็ว และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของประเทศซาอุดีอาระเบียได้ชมเชยในเรื่องดังกล่าว

การจัดเที่ยวบินขนส่งเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ได้มีมติเห็นชอบเรื่องการจัดเที่ยวบินขนส่งผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ดังนี้

1. การขนส่งผู้แสวงบุญจากภาคใต้ให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2548 “ให้กระทรวงคมนาคมรับไปประสานและเจรจากับบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เพื่อขอความร่วมมือในการจัดเที่ยวบินประเภทเหมาลำขนส่งผู้แสวงบุญพิธีฮัจย์จากหาดใหญ่และภูเก็ตไปยังประเทศซาอุดีอาระเบีย รวมทั้งรับผิดชอบในการกำหนดราคาค่าบัตรโดยสาร กำหนดเที่ยวบิน และตารางการบินที่สอดคล้องกับระบบที่พัทของผู้แสวงบุญ”

2. ให้บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) จัดเที่ยวบินเหมาลำขนส่งผู้แสวงบุญจากภาคใต้ทั้งหมดเพียงสายการบินเดียว โดยให้จัดเที่ยวบินมากกว่าวันละ 1 เที่ยวบิน หรือใช้อากาศยานขนาดใหญ่ทำการบินในช่วง 10 วันแรกของการเดินทาง

3. ให้บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) จัดเที่ยวบินเหมาลำหรือเที่ยวบินพิเศษ บินตรงจากสนามบินสุวรรณภูมิไปยังประเทศซาอุดีอาระเบียเหมือนปีที่ผ่านมา และให้เพียงพอกับความต้องการของผู้แสวงบุญ

4. ให้บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) กำหนดตารางบินและประกาศอัตราค่าบัตรโดยสารให้แล้วเสร็จภายในเดือนมีนาคมของทุกปี และจัดประชุมร่วมกับผู้ประกอบกิจการฮัจย์เพื่อจับสลากเที่ยวบินให้แล้วเสร็จภายในเดือนพฤษภาคมของทุกปี

5. ผู้แสวงบุญที่เดินทางจากส่วนกลางโดยสายการบินปกติ ให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์จัดกลุ่มเดินทางกลุ่มละ 45-49 คน ยกเว้นกลุ่มสุดท้ายของผู้ประกอบกิจการฮัจย์แต่ละราย โดยให้ทำหนังสือขอความร่วมมือจากสายการบินและแจ้งผู้ประกอบกิจการฮัจย์ถือปฏิบัติ

การจัดเช่าที่พักสำหรับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

การดำเนินการเรื่องที่พักเป็นเรื่องสำคัญที่ประเทศซาอุดีอาระเบียให้ความสนใจเป็นพิเศษและมีผลโดยตรงต่อการออกวีซ่าให้แก่ผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ กล่าวคือ หากมีสัญญาเช่าไม่ครบตามจำนวนผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ทางสถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทยก็จะไม่ดำเนินการออกวีซ่าให้กับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ดังนั้นนับแต่เทศกาลฮัจย์ประจำปี 2554 คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ได้กำหนดให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์ทุกรายจัดเช่าที่พักในระบบคณะผู้แทนฮัจย์เพียงระบบเดียว คือผู้ประกอบกิจการฮัจย์เป็นผู้เลือกอาคารที่พัก ต่อรองราคา และตกลงเงื่อนไขในสัญญาเช่าโดยมีคณะกรรมการดำเนินการจัดเช่าที่พักสำหรับผู้ประกอบพิธีฮัจย์ ไปพิจารณาความเหมาะสมของที่พักและลงนามในสัญญาเช่าที่พักไว้ในนามทางการไทย

ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปจัดเช่าที่พัก ผู้ประกอบกิจการฮัจย์ที่เดินทางไปจัดเช่าที่พักล่วงหน้า คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ได้มอบหมายให้กงสุลฝ่ายกิจการฮัจย์ประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์เป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมของอาคารที่ผู้ประกอบกิจการฮัจย์ประสงค์จะเช่าตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้ประกอบกิจการฮัจย์เดินทางไปจัดหาอาคารที่พักและจองที่พัก

2. กรณีที่ผู้ประกอบการฮัจย์หรือตัวแทนผู้ประกอบการฮัจย์ได้รับมอบอำนาจที่เดินทางไปจัดหาอาคารที่พักเป็นการล่วงหน้า สามารถยื่นคำร้องให้กงสุลฝ่ายกิจการฮัจย์ ประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์ หรือผู้แทนของสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์ พิจารณาความเหมาะสมของอาคารที่พักที่ต้องการจะเช่าเป็นที่พักสำหรับผู้ประกอบพิธีฮัจย์ พร้อมเอกสารหลักฐานดังนี้

2.1 มีใบอนุญาตอาคารที่พัก (ตัสเรียหฺ) ประจำปี ฮ.ศ. 1432 (กรณีเป็นอาคารที่พักประเภทบ้านพัก) และมีใบอนุญาตอาคารที่พัก (ตัสนีฟ) กรณีเป็นอาคารที่พักประเภทโรงแรม

2.2 ตารางจำนวนห้องพักพร้อมจำนวนผู้พักอาศัยแต่ละห้อง

2.3 ตารางกำหนดวันเข้า-ออกของผู้ประกอบพิธีฮัจย์ (กรณีการเช่าที่พักที่เมืองมะดีนะห์)

2.4 หนังสือมอบอำนาจติดอากรแสตมป์ (กรณีผู้ประกอบการฮัจย์มอบอำนาจให้บุคคลอื่นดำเนินการแทน)

3. กรณีที่คณะกรรมการดำเนินการจัดเช่าที่พักสำหรับผู้ประกอบพิธีฮัจย์เดินทางไปประเทศซาอุดีอาระเบียเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการจัดเช่าที่พักให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์ยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการดำเนินการเช่าที่พักฯ โดยตรง

4. เมื่อกงสุลฝ่ายกิจการฮัจย์ ประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์ หรือผู้แทนสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์ หรือคณะกรรมการดำเนินการจัดเช่าที่พักฯ ได้พิจารณาความเหมาะสมของอาคารที่พักและได้ให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ผู้ประกอบการฮัจย์วางเงินมัดจำการเช่าอาคารที่พักตามที่กำหนดตกลงกับผู้ให้เช่าโดยให้กงสุลฝ่ายกิจการฮัจย์ ประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์ หรือผู้แทนสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์หรือคณะกรรมการดำเนินการจัดเช่าที่พักฯ เป็นพยาน

จากการที่คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเช่าที่พัก โดยมีคณะกรรมการฯ พิจารณาความเหมาะสมของที่พัก รวมทั้งให้สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองเจดดาห์รับผิดชอบในการพิจารณาความเหมาะสมของที่พักในช่วงที่คณะกรรมการฯ ยังไม่ได้เดินทางไปดำเนินการเรื่องที่พัก ทำให้การจัดเช่าที่พักเป็นระบบและเป็นไปตามระเบียบของทางการซาอุดีอาระเบีย ทำให้ผู้ประกอบการฮัจย์มีความคล่องตัวในการเดินทางไปเช่าที่พักได้ตลอดทั้งปี ทำให้ผู้แสวงมีที่พักที่มีคุณภาพ

กองทุนสำหรับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

นับแต่ปีงบประมาณ 2549 เป็นต้นมา กรมการศาสนาได้รับงบประมาณกองทุนสำหรับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์จำนวน 300 ล้านบาท มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเงินสำรองจ่ายค่าที่พักให้กับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยให้ผู้ประกอบการฮัจย์ยืมเงินจากกองทุนฯ ไปสำรองจ่ายค่าเช่าที่พัก การยืมเงินต้องมีหลักฐานหนังสือสัญญาค้ำประกันของธนาคารตามจำนวนเงินที่ยืม และการดำเนินงานเป็นไปตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยกองทุนสำหรับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ พ.ศ. 2549

จากการที่ทางราชการได้จัดตั้งกองทุนสำหรับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ทำให้ผู้ประกอบการฮัจย์สามารถยืมเงินกองทุนไปจัดเช่าที่พักสำหรับผู้แสวงบุญในสังกัด ทำให้ผู้แสวงบุญมีที่พักที่มีคุณภาพ

การเตรียมความพร้อมให้กับผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

การจัดทำหนังสือเดินทาง ถือเป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ กรมการศาสนาจึงได้ประสานขอความอนุเคราะห์ให้กระทรวงการต่างประเทศเปิดให้บริการจัดทำหนังสือเดินทางประเภท 2 ปี และจัดหน่วยบริการหนังสือเดินทางเคลื่อนที่

การฉีดวัคซีน กรมการศาสนาได้ประสานงานกับกระทรวงสาธารณสุข เพื่อจัดบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคไข้กาฬหลังแอ่นและโรคไข้หวัดใหญ่ ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้เปิดให้บริการแก่ผู้ที่จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ทุกคน โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ตามสถานพยาบาลที่กำหนด

การจัดทำเอกสารคู่มือสำหรับผู้แสวงบุญ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้แสวงบุญ กรมการศาสนาได้จัดทำหนังสือคู่มือการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ หนังสือคู่มือพิธีฮัจย์ และเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์มอบให้แก่ผู้แสวงบุญทุกคนได้ศึกษา และทำความเข้าใจก่อนการเดินทาง รวมทั้งจัดพิมพ์บัตรประจำตัวผู้แสวงบุญโดยระบบคอมพิวเตอร์สำหรับผู้แสวงบุญเพื่อใช้ในการเดินทางและแสดงตนในกรณีเกิดการพลัดหลง

การอบรมผู้แสวงบุญ ตามระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย ว่าด้วยการควบคุมกิจการการจัดบริการขนส่งในกิจการฮัจย์ การจัดบริการอื่นที่เกี่ยวกับกิจการฮัจย์ การโฆษณาหรือการกระทำอื่นใดที่เกี่ยวกับกิจการฮัจย์ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจย์ พ.ศ. 2524 พ.ศ. 2541 กำหนดให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์จะต้องจัดปฐมนิเทศเกี่ยวกับการประกอบพิธีฮัจย์ การเดินทางตลอดจนการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการเดินทาง และการรักษาสุขภาพตนเองแก่ผู้ไปประกอบพิธีฮัจย์ ก่อนจะออกเดินทางจากประเทศไทย ซึ่งผู้ประกอบพิธีฮัจย์จำเป็นต้องทราบในเรื่องดังต่อไปนี้

- กฎหมายที่เกี่ยวกับกิจการฮัจย์ของไทย ระเบียบการจตุรศกรกิจการฮัจย์ของประเทศไทย ราชอาณาจักรอาหรับ และบทบาทหน้าที่ของคณะผู้แทนฮัจย์
- การดูแลสุขภาพ การปฐมพยาบาล และการใช้บริการทางการแพทย์
- การปฏิบัติ การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกบนเครื่องบิน
- การเตรียมตัวเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์
- ความรู้เกี่ยวกับประเทศซาอุดีอาระเบีย และการใช้ชีวิตในประเทศซาอุดีอาระเบีย
- ขั้นตอนการประกอบพิธีฮัจย์ การประกอบพิธีอุมเราะห์ และการไปเยือนสถานที่สำคัญต่าง ๆ

การตรวจเอกสารการเดินทางและการยื่นขอวีซ่าผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

กรมการศาสนาในฐานะเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย กำหนดให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์ส่งเอกสารเพื่อตรวจประทับตราที่กรมการศาสนา ระหว่างวันเวลาที่กำหนด ก่อนนำไปยื่นขอวีซ่า ณ สถานทูตประเทศซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย โดยผู้ประกอบกิจการฮัจย์จะต้องส่งเอกสารให้ครบตามที่กรมการศาสนากำหนด

เมื่อกรมการศาสนาตรวจเอกสารหลักฐานเรียบร้อยแล้ว จึงส่งให้ผู้ประกอบกิจการฮัจย์นำไปจัดเอกสารประกอบเพิ่มเติม ได้แก่ หนังสือรับรองศาสนา หนังสือรับรองเครือญาติ สมุดฉีดวัคซีน (สมุดพกเหลือง) รวมทั้งบันทึกข้อมูลผู้แสวงบุญผ่านระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์เพื่อออกรหัส (MOFA) และนำไปยื่นขอวีซ่าจากสถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย

สถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย เปิดรับยื่นวีซ่าให้แก่ผู้ประกอบการพิธีฮัจย์ระหว่างเดือนกัญชายนของทุก ๆ ปี โดยกรมการศาสนาเป็นหน่วยงานที่ประสานโดยตรงกับสถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย ในการนำเอกสารการเดินทางของผู้ไปประกอบพิธีฮัจย์ทั้งหมดยื่นขอวีซ่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการยื่นขอวีซ่าผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์

การบันทึกข้อมูลผู้แสวงบุญผ่านระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ของผู้ประกอบการเพื่อออกรหัส (MOFA) โดยไม่ตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องของข้อมูลผู้แสวงบุญ เช่น รูปภาพไม่ตรงตามหนังสือเดินทาง ข้อมูลผู้แสวงบุญซ้ำกับบุคคลอื่น หรือสลับเล่ม ชื่อผู้แสวงบุญไม่ตรงตามหนังสือเดินทาง ตีรหัสผู้แสวงบุญ (MOFA) ผิด และข้อมูลผู้แสวงบุญไม่แสดง (ระบบของสถานทูตไม่สามารถเรียกข้อมูลได้) ทางสถานทูตจึงส่งเอกสารคืนเพื่อให้ดำเนินการใหม่

ผู้ประกอบการฮัจย์บางรายส่งเอกสารเพื่อขอยื่นวีซ่าล่าช้า และใกล้กำหนดวันเดินทาง รวมถึงผู้ประกอบการฮัจย์ไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องว่าวีซ่าที่ออกมานั้นถูกต้องหรือไม่ ทั้งนี้คณะผู้แทนฮัจย์ไทยได้ตรวจสอบว่า มีผู้แสวงบุญชาวไทยได้รับวีซ่าจากสถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทยโดยไม่ผ่านกรมการศาสนา จำนวน 466 คน ในปี 2554 และจำนวน 470 คน ในปี 2555 ยังผลต่อปัญหาการเดินทางขนส่ง การจองห้องพัก การให้บริการรถรับส่ง การให้บริการเดินที่ และการให้บริการอาหารและเครื่องดื่มซึ่งกรมการศาสนาและผู้ประกอบการฮัจย์จำเป็นต้องประสานความร่วมมืออย่างเข้มงวดในการระงับปัญหาดังกล่าว

ปัญหาการบริหารจัดการของผู้ประกอบการฮัจย์

ไม่เพียงแต่ปัญหาการส่งเอกสารเพื่อขอยื่นวีซ่าเท่านั้น ยังปรากฏปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการฮัจย์โดยตรงเช่น ผู้ประกอบการฮัจย์บางรายปล่อยให้ผู้นำกลุ่มประกอบพิธีฮัจย์เดินทางมาโดยไม่ได้บอกว่าจะเข้าพักอาคารที่พักหลังใด เนื่องจากได้เช่าที่พักไว้หลายอาคาร โดยเฉพาะช่วงสัปดาห์แรก อาคารที่พักไม่สามารถออกสัญญาออนไลน์ฉบับกระทรวงได้ โดยต้องนำสัญญาเบื้องต้นในการเบิกการเข้าที่พัก ในขณะที่จำนวนผู้แสวงบุญที่เดินทางมาจริงไม่ตรงกับจำนวนที่เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อำนวยความสะดวกประจำสนามบินแจ้งไว้ โดยผู้ประกอบการฮัจย์บางรายเดินทางมาก่อนกำหนดเวลาที่ได้ทำสัญญาเช่นในสัญญาเบื้องต้น สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการเดินทางหรือเปลี่ยนแปลงสายการบิน

ปัญหาที่ผู้ประกอบการฮัจย์รายเดียวกันแต่มีอาคารที่พักผู้แสวงบุญกระจัดกระจาย ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการจัดรถรับส่งผู้แสวงบุญ เนื่องจากการจราจรที่ติดขัด สภาพการเดินทางกลับของผู้แสวงบุญบางส่วนกระจัดกระจายการเดินทางกลับไม่เป็นกลุ่ม และผู้แสวงบุญบางส่วนที่เดินทางไปออกระบบ ทำให้เกิดปัญหาในการจัดการโดยรวมและผู้แสวงบุญถูกเอารัดเอาเปรียบ เช่น ผู้ประกอบการฮัจย์ไม่เช่าที่พักเพิ่ม ในขณะที่ความแออัดของผู้แสวงบุญ สุขอนามัย และความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศขณะประกอบพิธีฮัจย์ ส่งผลต่อสุขภาพของผู้แสวงบุญทั้งโรคที่พบบ่อย 5 อันดับแรก คือ โรคทางเดินหายใจ ระบบกล้ามเนื้อและกระดูก โรคในช่องท้อง โรคผิวหนัง และโรคอื่น ๆ ได้แก่ โรคหอบหืด มีอาการอ่อนเพลียจากการเดินทาง โรคปอดบวม-ทางเดินหายใจชนิดเฉียบพลัน และโรคหลอดลมอักเสบ และมีผู้เสียชีวิตในปี 2554 ทั้งสิ้น 13 คน โดยเกือบทั้งหมดเสียชีวิตฉับพลันจากโรคหัวใจขาดเลือด สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการติดตามและเฝ้าระวังรักษาสุขภาพผู้แสวงบุญตลอดการเดินทาง

ประกอบพิธีฮัจย์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบกิจการฮัจย์ส่วนหนึ่งที่จัดซะห์ที่มีความรู้ ใฝ่ระวัง

ในขณะการปฏิบัติพิธีฮัจย์ (มาฮาอิร) ที่มีนา อะรอฟะห์ และมุขตะลิฟะห์ นั้น คณะผู้แทนและผู้ประกอบกิจการฮัจย์ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่มัคคัฏในการขนส่งผู้แสวงบุญในช่วงพิธีฮัจย์ (มาฮาอิร) เพื่อออกเดินทางจากมหานครมักกะฮ์ สู่อำบลมินา ทุ่งอะรอฟะห์ มุขตะลิฟะห์ ดำบลมินาและกลับมหานครมักกะฮ์ รวมทั้งการแจกจ่ายอาหารและเครื่องดื่มแก่ผู้แสวงบุญให้เป็นไปตามลำดับ แต่กระนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะการปฏิบัติพิธีฮัจย์ (มาฮาอิร) เกิดจากผู้แสวงบุญบางส่วนเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์โดยไม่ผ่านกรมการศาสนา และทางฝ่ายซาอุดีอาระเบียนำผู้แสวงเหล่านี้เข้าไปพักที่เต็นท์ที่พักที่จัดให้สำหรับผู้แสวงบุญในระบบ ทำให้เต็นท์ที่พักของผู้แสวงบุญแออัด โดยเฉพาะเต็นท์ที่พักของผู้แสวงบุญในมัคคัฏ 81 จึงส่งผลกระทบต่อการใช้บริการอาหารและเครื่องดื่มของมัคคัฏ 81 ในบางมื่อไม่เพียงพอและบางมื่อได้รับอาหารล่าช้า และการขนส่งผู้แสวงบุญจากทุ่งอะรอฟะห์ไปยังมุขตะลิฟะห์ในบางช่วงเวลามีความล่าช้าเนื่องจากเกิดอุบัติเหตุระหว่างทาง โดยผู้แสวงบุญบางส่วนเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์โดยไม่ผ่านกรมการศาสนา ล้วนแต่ไม่ได้ใช้บริการจากผู้ประกอบกิจการฮัจย์เลย มีการตัดสินใจเดินทางเป็นหมู่คณะด้วยตนเอง และใช้การขอวีซ่าจากประเทศใกล้เคียงประเทศซาอุดีอาระเบีย เช่น ประเทศคูเวต ประเทศอียิปต์ ประเทศอิหร่าน ประเทศเยเมน ประเทศจอร์แดน ประเทศซูดาน ฯลฯ และเดินทางด้วยรถยนต์หรือเรือ และถูกตรวจค้นที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองมหานครมักกะฮ์ และเมืองเมดีนะห์ ซึ่งไม่เพียงแต่จะใช้เวลาในการเดินทางยาวนานกว่าผู้แสวงบุญที่มาอย่างถูกต้องแล้ว ยังต้องจ่ายเงินมากกว่าหลายหมื่นบาท และไม่ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกเท่าที่ควรจะเป็น ยังปัญหาที่ประชุมกลุ่มประเทศมุสลิม กระทรวงฮัจย์ประเทศซาอุดีอาระเบีย องค์การสันนิบาตโลกมุสลิม เร่งรัดให้ประเทศไทยจัดการปัญหาเหล่านี้โดยเด็ดขาด ยังผลต่อภาพลักษณ์และการดำเนินงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบกิจการฮัจย์ในประเทศไทยต่อไป

ดังนั้นหากกล่าวมาข้างต้นถึงการประกอบพิธีฮัจย์ที่มีความสำคัญยิ่งประการเดียวของการครองตนเป็นมุสลิมโดยสมบูรณ์แล้วนั้น สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตามบริบทของโลก และกฎหมาย ระเบียบขั้นตอนที่เข้มงวด ของกระทรวงฮัจย์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และการอำนวยความสะดวกโดยหน่วยงานภาครัฐของไทย คณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจย์แห่งประเทศไทย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักจุฬาราชมนตรีและรัฐบาลซาอุดีอาระเบียทำให้ผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวไทยเพื่อประกอบกิจการฮัจย์ต้องปรับตัว ทั้งการดำเนินการและขั้นตอนการปฏิบัติ เพื่อคุณภาพของการบริการที่เป็นเลิศ ความพึงพอใจและสร้างสวัสดิภาพให้แก่ผู้แสวงบุญไทยตลอดการเดินทาง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2548). คู่มือการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). ประวัติการประกอบพิธีฮัจย์ของท่านนบี มุฮัมมัด (ช.ล.). แปลโดย อาจารย์ ฮูเซ็น อะห์หมัด ซีรอฎีร์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **พระราชบัญญัติ กฎหมาย ระเบียบ และประกาศที่เกี่ยวข้องกับการฮัจย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมกิจการกฎหมาย กระทรวงฮัจย์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย. แปลโดย อรุณ บุญชม. (2554). **ระเบียบการจัดองค์การฮัจย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). **ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘**.
- กองสาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **คู่มือคณะผู้แทนฮัจย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ปรีชา กันธิยะ. (2556). แฉหมดเปลือก!! เส้นทางผลประโยชน์ “ฮัจย์”. **หนังสือพิมพ์พับลิคโพสต์** ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 31 มกราคม พ.ศ.2556. วันที่ค้นข้อมูล 15 มกราคม 2557, จาก <http://www.publicpostonline.com/main/content.php?page=sub&category=4&id=61>
- วิริยา จันทร์สิทธิ์. (2544). **ศึกษาการบำเพ็ญฮัจย์ของชาวมุสลิมในประเทศไทย**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศราวุฒิ อารีย์. (2555). **ฮัจญ์: กิจกรรมที่รัฐบาลต้องเอาใจใส่: วิถีมุสลิมโลก**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัง-กูรอน พร้อมคำอ่านภาษาไทย. (ปสพ). กรุงเทพฯ : ประสานมิตร.
- Royal Embassy of Saudi Arabia. (2014). **Hajj Report**. Saudi Arabia.
- Sahih Bukhari. (2008). Estimating the Impact of the Hajj: Religion and Tolerance in Islam’s Global Gathering. **Quarterly Journal of Economics**. Volum e 4, Book 55, Number 583